

1.02 Pregledni znanstveni članek

UDK 712.26:728.82(497.4 Cerklje)
prejeto: 2. 2. 2006**Vesna Kolar Planinšič**mag. prostorskega planiranja, krajinska arhitektka, Ministrstvo za okolje in prostor, Dunajska 48, SI-1000 Ljubljana
e-mail: vesna.kolar-planinsic@gov.si

Park ob gradu Strmol

IZVLEČEK

Prispevek predstavlja raziskavo zgodovine krajinsko arhitekturne zasnove ob gradu Strmol in umeščenost zasnove v širši prostor. Prikazuje razvoj parkovne zasnove od srednjega veka dalje, s poudarkom na prenovi 20. stoletja, ki jo je izvedel Rado Hribar na podlagi načrtov dunajskega krajinskega arhitekta Alberta Escha. Parkovna zasnova, ki združuje elemente angleškega krajinskega sloga z ortogonalnimi ureditvami na južnem parterju, je ena bolje ohranjenih zasnov v Sloveniji.

KLJUČNE BESEDE

grad Strmol, krajinska arhitektura, grajski park, vrtna arhitektura, oblikovana krajina, Rado Hribar, Albert Esch

ABSTRACT

THE STRMOL CASTLE PARK

The article shows the history of landscape architecture design of the castle Strmol and its position in the broader area. It represents the development of the park from the middle age to the 20th century. It emphasizes on the reconstruction of the last owner Rado Hribar made on the base of the Vienna landscape architect plans from Albert Esch. The park conception, that merges park elements of the english landscape style and elements of ortogonal design of parter on the south of the castle, is one of the best preserved historical landscapes in Slovenia.

KEY WORDS

Strmol castle, landscape architecture, castle park, garden architecture, designed landscape, Rado Hribar, Albert Esch

Grajski kompleks Strmol oblikujejo naravne prvine, arhitektura gradu in drugih elementov ter parkovna zasnova. Skupaj tvorijo nedeljivo celoto, saj v njih prepoznavamo različna časovna obdobja, kar postavlja ta kulturni spomenik med pomembne spomenike zgodovinske pričevalnosti, enkratnosti in oblikovno likovne vrednosti v Sloveniji.

Dosedanja besedila so interpretirala razvoj gradu in zgodovino, neraziskana pa je bila predvsem parkovna zasnova grajskega parka. Prispevek jo osvetljuje ter na novo predstavlja nekatera nova dejstva, še posebej dokazuje o avtorski krajinski zasnovi Alberta Escha in pomenu družine Hribar pri prenovi parkovnega kompleksa. Krajinsko arhitekturno zasnovu predstavlja v kontekstu tedanjega družbenega dogajanja, ki je pomembno vplivalo na grajske zasnove v Evropi in tudi v Sloveniji.

Lega

Park ob gradu Strmol ima v regionalnem merilu krajinsko nedvomno zelo izstopajočo lokacijo. V primerjavi z drugimi objekti vrtno arhitekturne dediščine na Gorenjskem jo lahko obravnavamo kot posebno, saj ima nekatere značilnosti, ki jo ločijo od drugih grajskih zasnov. Lokacija ni vezana na dominantno strateško lego ali lego ob naselju. Grad leži v alpskem prostoru, ob prvih vzpetinah vznožja Kamniško-Savinjskih Alp, na lokaciji, ki je krajinsko zelo atraktivna, kljub temu da grad ne leži na vrhu naravne dominante hriba ali skale, kot npr. Blejski grad.

Parkovna zasnova ob gradu Strmol leži na pobočju gozdnatega Dvorjanskega hriba. Ta je visok 675 m in dominira nad ožjo okolico. Gradu Strmol nudi mogočno zavetje tudi strnjen gozdni kompleks, ki ustvarja ozadje tiste likovne podobe, ki jo povezujemo s srednjeveškimi gradovi in bližino velikih strnjenih gozdnih sestojev s pomembnimi lovišči. Gozdna krajina ravno v delu za gradom prehaja iz listnatih sestojev na vrhu hriba v iglaste, ki poudarjajo ozadje gradu, zato nudi še posebej zanimivo sliko v zimskem času.¹

Grajski park leži zahodno od vasi Dvorje pri Cerkljah. Njena neposredna okolica še izraža podrejeno rabo tako pomembnemu zgodovinskemu spomeniku. Razmeroma majhna intenzivnost poselitve območja med Cerkljami in Kranjem, kjer so še prepoznavni stari poselitveni vzorci, pa omogoča obiskovalcu doživljanje zgodovinske pričevalnosti grajskega parka s sorazmerno malo motnjami. Teh vseeno ni moč zaobiti, saj se vendarle pojavljajo v obliki manj primernih dominantnih arhitekturnih kompozicij 21. stoletja, ki nastajajo v neposredni bližini in predstavljajo primer

neusklajenega urbanizma s kulturno identiteto spomenika in širše okolice.²

Kratka zgodovina krajinske ureditve ob gradu Strmol

Grad Strmol predstavlja enega najstarejših in najbolj ohranjenih gradov na Slovenskem,³ ki pa je izjemno zanimiv tudi glede krajinsko-arhitekturnega razvoja v 20. stoletju, ko je bila grajska parkovna zasnova nadgrajena.⁴ Predstavlja dober primer moderne nadgradnje na način, ko ni bil porušen osnovni koncept ureditve, ampak je bil dodan zunanji plašč vegetacije, ki predstavlja dodatni zaščitni ovoj gradu; hkrati pa ga likovno okvirja ter vidno zakriva.

V Kranjski ravnini so se v 13. stoletju pojavili vitezi, ki so se imenovali po gradu Strmol. Lastnik gradu Jakob s Strmola, je bil v letu 1384 omenjen v opisih velesovskega in mekinjskega samostana.⁵ V naslednjih stoletjih so se lastniki gradu menjavali in leta 1643 je grad kupil baron Konrad Ruess pl. Ruessenstein.⁶ Ta je grad prezidal in preuredil za bivanje, ga utrdil in uredil grajsko okolico s štirimi ribniki in drevoredom. Grad je bil obdan z obrambnimi zidovi s štirimi stolpi kvadratastega tlorisa. Medtem ko je pred prezidavo služil kot napol vojaška postojanka, je z dozidavo stanovanjskih prostorov dobival vse bolj bivalno funkcijo. Vzporedno z večanjem bivalne vloge so postopoma nastajale preureditve grajskega parka.

Prvotna ureditev okolice gradu je bila vezana na glavni vstop v dvor, ki je bil prvotno na južni strani.⁷ Pred letom 1826 so porušili obrambne zidove in številne prizidke, vrata na južni strani pa zazidali in glavni vstop prenesli na severno stran. Takrat je bil verjetno oblikovan parterni del ob južni strani gradu, ki je nadomestil sadovnjak. Parterni del so v naslednjih stoletjih razvijali in nadgradili.

Zasnova iz leta 1826 že kaže dve glavni osi in glavni koncept parkovne zasnove, ki izhaja iz 17. stoletja in je ohranjen še danes.⁸ Kaže, da je grad lociran v ruralni krajini, na severu obdan z gozdom, na južni strani pa z njivami in travniki. Njive se nadaljujejo tudi preko poti. Oba glavna vstopa sta zasajena z drevoredom, pot iz vasi Dvorje pa je speljana polkrožno do gradu. Navedena pot je v uporabi še danes.⁹

¹ Kolar-Planinšič, Analiza terena v obdobju 1992–1994 in 2005–2006.

² Kolar-Planinšič, Analiza terena, 2006.

³ Marolt, *Brdo, Strmol, Snežnik*.

⁴ Kolar-Planinšič, *Zgodovinski parki*, str. 53.

⁵ Bohinjec, *Velesalo*, str. 12–13.

⁶ Stopar, *Grajske stavbe*, str. 136–142.

⁷ Valvasor, *Die Ehre*, XI, str. 561.

⁸ AS 176, k. o. Grad, LO73A03; AS 181, k. o. Grad, LO73C03.

⁹ Kolar-Planinšič, Analiza terena.



Grad Strmol z grajskim parkom leži ob vznožju Dvorjanskega hriba. (foto: Vesna Kolar Planinšič)

V 18. stoletju so na robovih kotline kopali železovo rudo in tudi kasnejše raziskave so potrdile, da je območje bogato z minerali in rudami. V 20. stoletju so bili izdelani načrti za podzemne rove.¹⁰ Glede na to, da skrivališča niso bila uporabljena niti v času, ko je šlo za življenje in da jih na terenu ni opaziti, lahko o izvedbi dvomimo in je navedeno zadevo še treba raziskati. Obstajajo pa načrti za rudnike izven Slovenije.¹¹

Grajski lastniki so se menjavali in ko je posest z zemljišči leta 1936 od družine Fuchs kupil Rado Hribar, je temeljito obnovil grad in grajski park. Po 2. svetovni vojni je grad prešel v družbeno last. Postal je protokolarni objekt Vlade Republike Slovenije. V postopku denacionalizacije je bil grad vrnjen dedičem nekdanjih lastnikov. Nekatera gradiva odkrita po njihovi zaslugi in odprti arhiv na gradu Strmol na novo pojasnjujejo posamezne stopnje razvoja krajinske zasnove.

Družbena vloga krajinskega oblikovanja

Pri raziskovanju krajinske zasnove grajskega parka je vse bolj pomembna njena družbena vloga. Zato osvetljujemo tudi zgodovinsko dogajanje v Evropi, ki je posredno povzročilo prenovo parkovne zasnove ob gradu Strmol v 20. stoletju.

Morfologija oblikovanja angleškega krajinskega stila je temeljila na naravni zgradbi krajine in tako pomeni prelom z geometrijskimi zasnovami, ki so obstajale v vrtnem oblikovanju v predhodnem

zgodovinskem obdobju renesanse in baroka.¹² Prelom temelji na družbenem spopadu med fevdalnimi dvori in novo družbeno plastjo. To predstavlja gospodarsko močna buržoazija in napredno plemstvo z razumništvom.¹³

Na začetku 18. stoletja je namreč Anglija razvila novo krajino s preprosto zgradbo, ki temelji na razsežnih tratah, oblikovanju terena, jezera z otoki in posameznimi ali številnimi arhitekturnimi vložki.¹⁴ S sredstvi naravne in antične arhitekture je nastajala nova kvaliteta vrtov in parkov, ki je odražala tudi svobodo duha. To oblikovanje je v Angliji obšlo dvor, uporabljali so ga lastniki dvorcev na podeželju, kar je tudi kazalo na veliko družbeno moč te skupine ljudi in se odražalo v krajinskem gibanju, ki se je razširilo po Evropi. Baročne parkovne zasnove v Evropi so se množično nadgrajevale in dograjevale z zasnovami v angleškem krajinskem stilu. Za nove zasnove niso bili več tako strogi pogoji oblikovanja na ravnem zemljišču, ampak je bilo moč slog uporabiti tudi na razgibanem terenu. Takšni parki so imeli tudi svoje prednosti; zahtevali so manj vzdrževanja in so bili zato zanimivi tudi s finančnega vidika.

Šibek odmev tega gibanja lahko zasledimo tudi v Sloveniji. Primer grajskega parka ob Strmolu ne moremo šteti med primere čistega krajinskega oblikovanja, saj predstavlja nadgradnjo strogo simetrične zasnove. Zasnova tudi ni nadgrajena z arhitekturnimi elementi. Lahko pa ga uvrstimo med skupino vrtov z značilnostmi krajinskega sloga. Je torej reprezentativen vzorec odmeva tega sloga na

¹⁰ Arhiv gradu Strmol, načrti podzemnih rogov, kopije, grad Strmol.

¹¹ Arhiv gradu Strmol, načrti podzemnih rogov, kopije, mapa kaširan ozolit, grad Strmol.

¹² Ogrin, *Vrtna umetnost sveta*, str. 122–134.

¹³ Ogrin, *Evropski tokovi*, str. 17–25.

¹⁴ Torsten, *Garden architecture*, str. 186–187.



Letalski posnetek grajskega parka iz leta 1937. (last: Angelika Hribar)

Slovenskem. Njegove poglavitne značilnosti so travne jase, jezero in skupine drevja. Drevesa so eksotičnega ali hibridnega porekla.

V primeru družine Hribar lahko jasno vidimo družino, ki je predstavljala pomemben temelj družbenega napredka. Fotografije iz leta 1937, posnete iz privatnega letala družine Hribar, kažejo na najmodernejšo uporabo sodobne tehnike.¹⁵

Sodobna ureditev Alberta Escha

Leto 1936, ko je grad s posestjo kupil Rado Hribar, je bilo z vidika sedanje zasnove grajskega parka prelomno. V najkrajšem času je namreč pristopil k temeljiti prenovi. Načrt je naročil pri dunajskem krajinskem arhitektu Albertu Eschu, ki je leta 1937 načrte izrisal, takoj za tem pa se je pričela prenova. Dejstvo, da je bilo naročilo dano predstavniku dunajske krajinske arhitekturne šole, kaže na odprtost do strokovnega dela in poskus preraščanja družbenega okolja. Naročilo nedvoumno postavlja lastnike Hribar v napreden družbeni sloj, odprt za nove ideje. Zanimanje za najnovejšo tehniko, kot so fotoaparati, avtomobil, letalo itd., uvršča Hribarjeve hkrati tudi med tehnično napredne. Iz teh dejstev velja izpeljati zaključek, da za preureditev grajskega parka ni zadostovala zasnova domačih ljubiteljskih ekspertov za vrtno ureditve, ampak so naročili načrt inženirju dunajske šole.

Nova ureditev ni spremenila osnovnega kon-

cepta dostopa. Dostopna cesta je speljana krožno, kot da z nevidno žilo napajamo krajinsko-arhitekturno kompozicijo, ki jo tvori grajski park z gradom in dvorskim hribom. Ohranjene ozolitne kopije načrtov kažejo, da se je Rado Hribar lotil prenove gradu in parkovne ureditve celovito.¹⁶ Na severovzhodni strani je krajinski arhitekt predvidel gospodarsko poslopje s stavbo, rastlinjakom in zelenjavnim vrtom.¹⁷ Tudi zelenjavni vrt je oblikovan simetrično, z rondojem, ki ga obdajajo štiri skupine gredic, v vsaki skupini pa je 13 gredic.¹⁸ Zelenjavni vrt je obdan z orehovimi drevesi, poseben prostor pa je namenjen sadnemu drevju, grmičju in rožnatim gredam.¹⁹ Zasaditveni načrt je bil natančno izdelan, saj je predvidena vsaka sadika, sadike pa so zaporedno oštevilčene. V načrtu so določeni prostori za vse zasaditve, tlakovane površine in servisne dele, z detajli, kot so prostor za kompost, detajli hlevov, staje za konje in prostor za sušenje perila.²⁰ Natančnost izvedbenih detajlov in zasaditvenega načrta je na visoki strokovni ravni in jo lahko primerjamo z najnovejšimi načrti.

¹⁶ Arhiv gradu Strmol, načrti in kopije načrtov, odkriti 2006, grad Strmol.

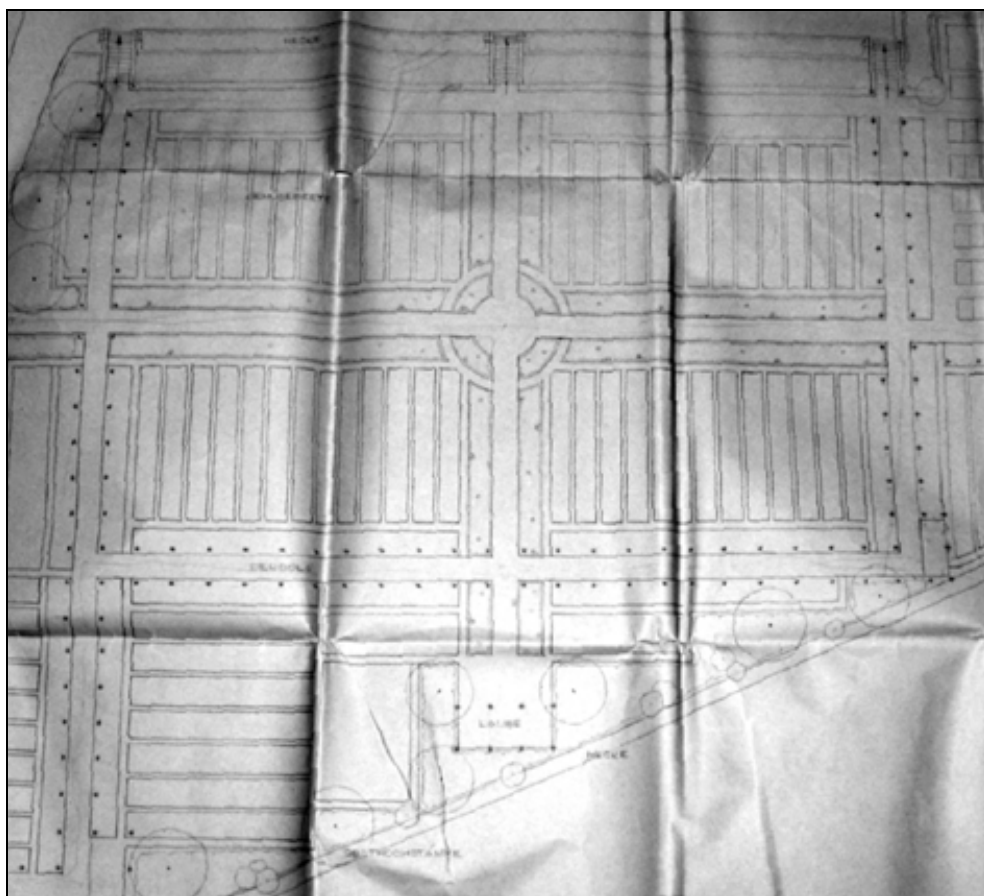
¹⁷ Arhiv gradu Strmol, načrti, odkriti 2006, *Parkanlage Schloss Strmol, Hauptplan, Gemuseg, Nr. 66, M: 1:100, 1937*, grad Strmol.

¹⁸ Kopije načrtov krajinskega arhitekta Alberta Escha, *Gartenprojekt, Parkanlage, M: 1:250, Nr. 62, 1937*, Grad Strmol.

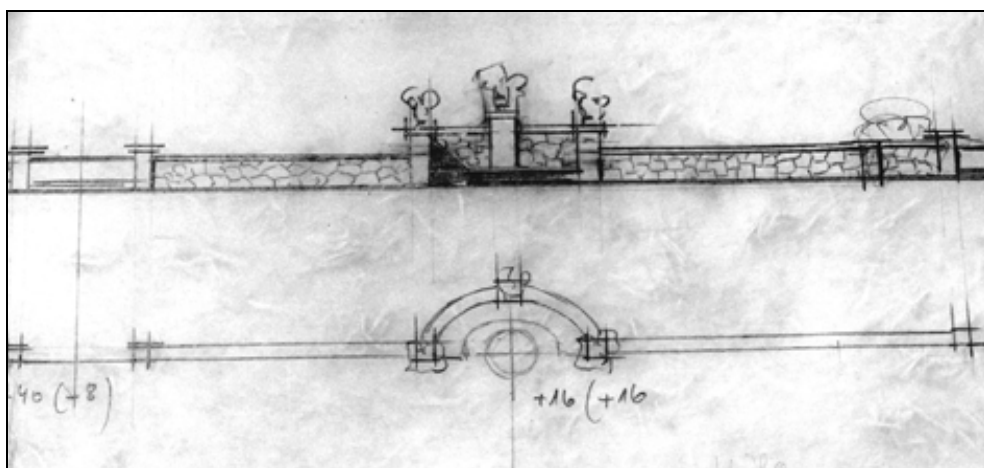
¹⁹ Kopije načrtov krajinskega arhitekta Alberta Escha, *Obstgarten hauptplan, Plan Nr. 78*, Mešan visokodebelni in pritlični sadni nasad (pečkarji in koščičarji),

²⁰ Arhiv gradu Strmol.

¹⁵ Arhiv Angelike Hribar.



Pogled na še ohranjene kopije načrtov gospodarskega dela vrta z detajlom zasaditve Alberta Escha iz leta 1937. (Arhiv gradu Strmol)



Načrti arhitekta Osolina za ureditev prve terase ob gradu in preoblikovanje zidu s prostori za počitek. (Arhiv gradu Strmol)²¹

²¹ Originali načrtov arh. Osolina na pos ameznih kartah, arhiv gradu Strmol, grad Strmol.



Pogled na prenovljeno teraso s pergolo ob straneh ter novo urejenim dostopom do parkovnega ribnika, okoli leta 1936. (last: Nada Murko, Kranj)

Na travni površini ob vznožju grajskega parka leži organsko oblikovana vodna površina ribnika. Nedvomno je ribnik starejše zasnove in je bil oblikovan med letoma 1826 in 1936. V Hribarjevem obdobju je bil prenovljen. Očistili so obrežno zarast ter uredili kamnit zidan pristop za čolne in ribolov ter opazovanja.²²

Na jugozahodni strani grajskega parka je bila zgrajena lesena lovska hiša, na jugovzhodni strani pa lesen gospodarski objekt. Ob njem je bil načrtovan rastlinjak in bazen ter pestra zasaditev v zasnovi s poudarjenimi pravokotnimi oblikami. Obe hiši sta nudili prenočišča umetnikom, ki so ustvarjali na gradu v času prenove, kasneje pa sta postali bivališče služničadi.

Parter

Sedanja oblika gradu in ureditev zagotavlja stik prostorov v gradu z okolico. Viri jasno kažejo, da so Hribarjevi imeli poglobljen odnos z naravo in da so parterni del veliko uporabljali tudi kot zunanji bivalni prostor.²³

Neposredno ob gradu je na južni strani oblikovan intimni parter na prvi terasi. Parter zajema celotno teraso, je manjšega merila, vendar kaže na inovativnost. Omejuje ga nizek kamnit in členjen zid, ki okvirja terasi.²⁴ Vizualno transparentna kovana ograja dovoljuje pogled na polja in krajino Dvorja. Starejši kamniti tlaki obdajajo travni parter. Ob robovih so zasaditve s cvetličnimi motivi iz novejših obdobj, četudi so zasajene vrtnice prav tako že imele svoje mesto v srednjeveških grajskih vrtovih.

V obdobju pred 2. svetovno vojno je bil oblikovan simetrično členjen parter z gredicami, obrobjenimi z nizkimi striženimi obrobami iz pušpana (*Buxus sempervirens*). Parterne grede so bile zasajene s cvetličnimi zasaditvami, vogali pa so poudarjeni s striženimi elementi (*Buxus sempervirens*). Ob vogalih vodnjaka je njihova oblika spiralasta. Simetričnost zasnove kaže na poznavanje parternega oblikovanja, medtem ko razmerja in elementi ne odsevajo čistega oblikovanja italijanskega ali francoskega parterja, ampak njegov mnogo kasnejši odmev.



Pogled na nekaj let star pušpanov parter, ki obrobja pravokotni vodnjak. Ta je leta 1936 še brez figur. (last: Nada Murko, Kranj)

Fontana

Na sredi parterja ob južni strani je arhitekt Osolin, ki je avtor prenove grajskega poslopja, načrtoval prenovo vodnega bazena. Narisal je načrt, ki ni bil realiziran. Njegov načrt vodnjaka ljubezni prikazuje idejni osnutek vodnega bazena, ki ima v sredini dve ribi in ob strani plastiko fantičev.²⁵

Danes vidno in izvedeno različico prenove vodnega bazena predstavlja vodni motiv oblikovan v preprosti kvadratasti obliki, z dvignjenimi vogalnimi podstavki in stranicami prekritimi z zavitim oblikovanim robom. Na sredini fontane je kip ženske, medtem ko je na vsakem vogalu oblikovana žival. Mimo njega vodi tlakovana pot, ki povezuje vzhodno in zahodno krilo poslopja.

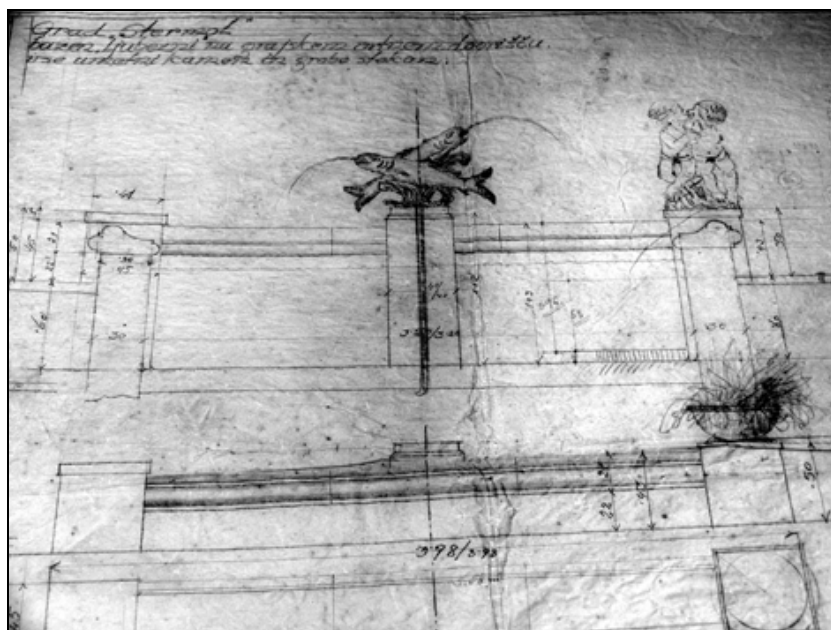
Dejstvo, da je zgrajena druga zasnova, kaže na to, da je Rado Hribar naročil oblikovanje vodnjaka v variantah. Izbral je enostaven simetričen vodnjak s figuraliko akademskega umetnika Borisa Kalina, ki je v slovenskem merilu posebna in enkratna.

²² Primerjava fotografskega gradiva, fotografije jezera, 1935–1936, (last: Angelika Hribar, Nada Murko).

²³ Arhiv družine Hribar; Zasebni arhiv Nade Murko, Kranj.

²⁴ Fotografsko gradivo (last: Nada Murko, Kranj).

²⁵ Načrt vodnjaka ljubezni, original. Arhiv gradu Strmol, odkrito 2006.



Načrt vodnjaka ljubezni arhitekta Osolina, nerealizirana varianta, 1937. (Arhiv gradu Strmol)

Kot zanimivost se kaže sicer likovna zasnova fontane ljubezni, v ozadju pa skriva zgodbo, ki kaže na velikopoteznost v odzivih in dejanjih obeh zakoncev Hribar. Eksotične rastline in živali so že v 19. stoletju, ko se je svetovna trgovina dodobra razmahnila in so jih množično uvažali predvsem v Anglijo, veljale za prestiž. Vrtove v angleškem krajinskem stilu so opremljali z eksotičnim rastlinjem in razcvetelo se je zbirateljstvo. Ksenija Hribar je imela krokodila, ki je bil njen hišni ljubljeneč,²⁶ medtem ko fontano ljubezni krajajo kipi avtohtonih vrst.²⁷

Zanimivo je prepletanje slovenskih in svetovljanskih prvin, ki dajejo parkovni zasnovi pester splet kontrastnih značilnosti, povezanih v skladno celoto.

V načrtih je vodni motiv, imenovan vodnjak ljubezni. Ker ljubezen do narave in sočloveka predstavlja motiv in navdih za prenekatere krajinsko arhitekturne stvaritve, predstavlja zgodba lastnikov osnovno in motiv za to umetniško delo v centralnem delu prve terase parterja. Rado Hribar se je leta 1926 poročil s Ksenijo Gorup. Ksenija je za kratko obdobje zapustila moža in v času njene odsotnosti je načrtoval vodnjak ljubezni. Ksenija se je potem vrnila k njemu in živela na posesti do svoje smrti, ko je bila med 2. svetovno vojno odpeljana v večno temo.²⁸ Vodnjak pa je ohranjen in predstavlja danes pomemben poudarek osrednje osi kompozicije grajskega parka.



Zasnova vodnega bazena s fontano nedvomno odraža veliko povezanost z naravo, saj so v vogalih štiri zanimive bronaste plastike vodnih živali (rak, želva, žaba in kuščar) in v centru figura žene. Lik je oblikovan na podlagi modela žene znanega športnika,²⁹ morda pa kaže tudi posamezne poteze Ksenije Hribar. (foto: Vesna Kolar Planinšič)

²⁶ Fotografsko gradivo, last: družina Hribar.

²⁷ Fotografsko gradivo, last: Vesna Kolar Planinšič.

²⁸ Ustni viri: Angelika Hribar, osebe na gradu.

²⁹ Ustni vir, pričevanje Vladimirja Pogačnika – Šimeta kaže na to, da je bila model njegova žena Milena.

Druga terasa

Že franciscejski kataster nakazuje ločnico med polji in travniki, ter predelom, kjer je ureditev tesneje vezana na grajsko poslopje.³⁰ Pri tem je nastala druga terasa, ki postopoma prehaja proti odprtim travnim površinam parka v krajinskem slogu.

Druga terasa je manj členjena in oblikovno čistejša, saj je oblikovan močan rob striženega grmičja z oblikovanimi elementi v duhu odmeva italijanske renesanse. Oblikovani kroglasti elementi parter zanimivo poudarjajo in predstavljajo vidno omejitev formalnega oblikovanja od krajinskega. Sedanje zasaditve enoletnic ne poudarjajo avtentičnosti zasnove in nudijo razmislek o konceptu zasajanja druge terase.



Pogled s prve na drugo teraso parkovne zasnove in dalje čez ribnik v odprto krajino. (foto: Vesna Kolar Planinšič)



Druga parkovna terasa obdana s striženo živico s striženimi elementi na tratni površini in kamnitim tlakom. (foto: Vesna Kolar Planinšič)

³⁰ AS 176, k. o. Grad, LO73A03.

Zasaditev

Parter ob gradu terasasto prehaja proti travni površini, ki je ob robovih zasajena z iglavci. Vrstna sestava iglavcev je pestra, zasajeni pa so v gostih skupinah s poudarjeno prostorsko funkcijo delitve travne površine. Med najbolj zastopanimi vrstami, ki obrobajo grad ob vstopnih cestah in ga skoraj popolnoma zastirajo, so navadna smreka (*Abies alba*), pančičeva smreka (*Picea omorica*), bodeča smreka (*Picea pungens*) in pacipresa (*Chamaecyparis sp.*). Nekateri iglavci so zasajeni v manjših skupinah. Med njimi najdemo redke listavce, ki so pogostejši ob ribniku. Listavci tvorijo tudi drevo-red, ki je obstajal že leta 1826³¹ in predstavlja danes enega izmed najpomembnejših lipovih drevo-redov na Gorenjskem.

Pod gradom je skoraj 200 m dolgo jezero, pod njim pa travna odprta površina, ki se preko ceste vizualno nadaljuje v dolino, kjer so polja in kjer prehaja v kmetijsko obdelano krajino. Jezero je organsko oblikovano, ima pa razmeroma oster rob med travno in vodno površino. Vanj se steka potok Strmoljčnica, ob zahodni strani jezera pa je urejena ponikovalnica. Stanje jezerske gladine zadnjih petnajst let je stabilno.³²



Zasaditev je izvedena tako, da je ohranjena os pogleda proti dolini. Dodatna zasaditev z iglavci, ki niso avtohtoni, okvirja grad in ustvarja nedeljivo celoto, hkrati pa predstavlja izjemen likovni kontrast travni ali snežni površini. (foto: Vesna Kolar Planinšič)

³¹ Prav tam.

³² Osebno opazovanje, dvakrat letno 1992–2006.



Jezero je oblikovano v obliki ledvice. (foto: Vesna Kolar Planinšič)



Lipov drevored ob jugozahodnem vstopu v grajski park. (foto: Vesna Kolar Planinšič)



Skupine cipres zasajene v skupinah v severozahodnem delu parka tvorijo s svojimi bogatimi stožičastimi habitusi vtis gozda. (foto: Vesna Kolar Planinšič)



Pogled na krajinsko ureditev gospodarskega dela posesti po načrtih A. Escha ob izvedbi in danes. (Arhiv gradu Strmol)

Namesto zaključka

Parkovno ureditev grajskega parka ob gradu Strmol uvrščamo med tiste krajinsko arhitekturne zasnove, ki še imajo prvine elementarnosti, a hkrati v njih prepoznavamo različna časovna obdobja, ki se dopolnjujejo, nadgrajujejo ter mestoma tekmujejo. Zasnova predstavlja pomemben spomenik zgodovinske pričevalnosti, enkratnosti in oblikovno likovne vrednosti, k temu pa je svoj močan pečat dodala družina Hribar.

Raziskava je pokazala veliko pestrost oblikovalskih pristopov pri prenovi grajskega parkovnega kompleksa v 20. stoletju, ki se kaže tudi v zasnovi krajinskega arhitekta Alberta Escha. Da bi se ohranila kulturna dediščina z območjem krajinske zasnove grajskega parka, je celotno območje razglašeno kot kulturni spomenik, kompleks pa je v protokolarni rabi.

Na koncu velja omeniti, da je potrebno nameniti posebno pozornost strokovno odličnemu vzdrževanju in mestoma prenovi elementov zasnove ter ohranitvi kompleksa kulturne krajine v ožji in širši okolici, saj lahko drugače zasnova izgubi svojo vrednost.

ARHIVSKI VIRI

ARS – Arhiv Republike Slovenije

AS 176 – Franciscejski kataster za Kranjsko

AS 181 – Reambulančni kataster za Kranjsko

Arhiv gradu Strmol

Kopije in originali načrtov arhitekta Mihe Osolina.

Kopije načrtov krajinskega arhitekta Alberta Escha.

Zasebni arhiv Nade Murko, Kranj.

Zasebni arhiv družine Hribar, Angelika Hribar, Ljubljana.

Topografska karta, TTN, 1:5000, Cerklje.

Analiza terena, Vesna Kolar Planinšič, 2006.

LITERATURA

Bohinjec, Peter: *Velesalo : (Velesovo) : zgodovinski in cerkveni opis*. Velesovo : založila župna cerkev velesalska, 1914.

Dešnik, Stanka, et al.: *Zgodovinski parki in vrtovi v Sloveniji*. Ljubljana : Ministrstvo za kulturo, Uprava za kulturno dediščino, 1995.

Marolt, Janez: *Brdo, Strmol, Snežnik : Protokolarni gradovi Republike Slovenije*. Ljubljana : Zaklad, 1993.

Ogrin, Dušan: Evropski tokovi vrtno umetnosti in njihovi odmevi v Sloveniji. *Parki – umetnost oblikovanja prostora*. Ljubljana : Restavratorski center Republike Slovenije, 1992, str. 17–25.

Ogrin, Dušan: *Vrtna umetnost sveta*. Ljubljana : Pudon : EWO, 1993.

Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji 6, Ob gornjem toku Save, Gorenjska I*. Ljubljana : Viharnik, 1996.

Torsten, Olaf Enge, et al.: *Garden architecture in Europe : 1450–1800 : from villa garden of the Italian renaissance to the English landscape garden*. Köln : Benedikt Taschen Verlag, 1992.



Z U S A M M E N F A S S U N G

Der Schlosspark von Strmol

Der Beitrag stellt die Geschichte der landschaftsarchitektonischen Anlage um Schloss Strmol dar und deren Einbettung in den weiteren Raum. Er stellt eine Entwicklungsforschung der Parkanlage seit dem Mittelalter dar, mit besonderer Berücksichtigung der Restaurierung im 20. Jahrhundert, die Rado Hribar aufgrund der Pläne des Wiener Landschaftsarchitekten Albert Esch durchgeführt hat. Die Parkanlage verbindet Elemente des englischen Landschaftsstils (Baumgruppen, Einzelbäume, Rasen- und Wasserflächen) mit orthogonalen Einrichtungen des Südparkes. Die Anlage geht in das Waldland des Dvorjanski hrib über, wo als besondere Anpflanzung die konsequente Verwendung von Nadelbäumen, die das Schloss umsäumen, hervorsticht. An das Schloss schließt sich ein kunstvoll gestalteter Liebesbrunnen an, der durch seine schlichte orthogonale Anlage die erste am Schloss gelegene Terrasse betont, durch seine Historie aber auch ein vertieftes Verhältnis zur Natur widerspiegelt. In den plastischen Arbeiten Boris Kalins sind Eidechse, Krebs, Schildkröte und Frosch abgebildet. Sie ergänzen die landschaftsarchitektonische Anlage durch Details, die durch ihre bildliche Vollkommenheit und gestalterische Eigenart bestechen.

Die Parkanlage ist eine der besser erhaltenen Anlagen in Slowenien. Zwecks Erhaltung ihres Stellenwerts erfordert sie sorgfältige Pflege, stellenweise auch Erneuerung sowie Erhaltung der weiteren Umgebung.